

References

1. Hryshyna N. O. Formuvannya osvithnoho seredovyscha dlya rozvytku naukovo-doslidnyts'kykh zdibnostey obdarovanoi uchnivskoyi molodi u seksiyakh shkil'noyi MAN [Elektronnyy resurs] / N. O. Hryshyna. – Rezhym dostupu: <http://oin.in.ua/formuvannya-osvitnoho-seredovyscha-dlya-rozvytku-naukovo-doslidnyts'kykh-zdibnostej-obdarovanoi-uchnivskoji-molodi-u-seksiyah-shkilnoyi-man/>.
2. Vashchuk O.V. Rozvytok obdarovanosti shkoliariv shlyakhom zaluchennya yikh do doslidnyts'ko-eksperymental'noyi i naukovo-poshukovoyi roboty / O. V. Vashchuk. – Zhytomyr, 2015. – 50 s.
3. Antonova O. Ye. Zaluchennya starshoklasnykiv do naukovo-doslidnoyi diyal'nosti MAN yak zasib rozvytku yikh doslidnyts'kykh zdibnostey / O. Ye. Antonova // Innovatsiyi v osviti : intehratsiya nauky i praktyky : zb. nauk-metod. prats' / za zah. red. O. A. Dubasenyuk – Zhytomyr : FOP Levkovets', 2014. – S. 56-75.
4. Byekryesheva L. O. Suchasni pidkhody do vyznachennya ponyattya «naukovo-doslidnyts'ka robota shkoljara» / L. O. Byekryesheva // Visnyk LDU BZhD. – Luhans'k, 2011. – #5. – S. 25-30.
5. Rozvytok tvorchykh zdibnostey ditey ta uchnivskoyi molodi v systemi roboty Sums'koho terytorial'noho viddilennya MAN Ukrayiny: [metodychnyy posibnyk / upor. L.M. Bondar, N.V. Perepelytsya, N.Yu. Sydorenko; pid zah. red. L.V. Tykhenko]. – Sumy : VDT «Universytet-s'ka knyha», 2008.
6. Vasylyeva S. O. Funktsiyi naukovo-doslidnyts'koyi diyal'nosti starshoklasnykiv [Elektronnyy resurs] / S. O. Vasylyeva. – Rezhym dostupu: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-01/08vsaasp.pdf>.

Отримано редакцією 21.02.2018 р.

УДК 372.212.3

Валентина Василівна Мішеченко,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка,
e-mail: v.mishedchenko@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ Й ВИХОВАННЯ УЧНІВ ДРУГОГО КЛАСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто проблему музичного навчання й виховання учнів другого класу загальноосвітньої школи. Проаналізовано основні види діяльності, які повинен здійснювати вчитель на уроках музики у другому класі: вокально-хорова робота, вивчення музичної грамоти, слухання музики, творча діяльність.

Ключові слова: урок музики, другокласники, програма з музики, музичне навчання й виховання, види музичної діяльності.

Постановка проблеми. Музика як мистецтво посідає особливе місце в естетичному вихованні молодого покоління. Залучення дитини до музичного мистецтва через діяльність у його галузі є одним із сильних упливів на становлення особистості, розвиток її потенціалу та її практичну діяльність. Музичне мистецтво сприяє цілісному формуванню особистості: її духовного світу, світогляду, морально-естетичного ставлення, потреб і творчих здібностей.

Музичне виховання – процес цілеспрямованого пізнання музики, розвиток музичних здібностей та музично-естетичних смаків молодших школярів, розуміння і глибоке переживання музики, уміння творити і виконувати її.

Музика має сприйматися як живе й захопливе мистецтво. Учитель повинен приходити на урок з бажанням разом зі школярами відчувати радість спілкування з музикою і цим налаштувати їх на таке сприйняття. Вирішення проблеми впливу музики на школярів ускладнюється тим, що, якщо діти не підготовлені до розуміння мови музики, вони не зможуть осягнути її ідейно-образний зміст.

Музичне мистецтво постає в загальноосвітній школі не лише як шкільний предмет, що вивчається учнями, а і як дійовий засіб впливу на них. Тому важливого значення набуває питання співвідношення музичного навчання і музичного виховання школярів.

Аналіз досліджень і публікацій. Головним завданням масового музичного виховання є вдосконалення методики проведення уроків музики у початковій школі, які повинні бути спрямовані на

формування у школярів музичної культури як невід'ємної частини їхньої духовної культури.

Проблема формування особистості засобами мистецтва знайшла відображення у працях Г. Ващенко, М. Драгоманова, Я. Коменського, Ф. Прокоповича, С. Русової, В. Сухомлинського та ін.

Сучасний етап дослідження проблеми представлений у філософському (Д. Джола, І. Зязюн, Л. Левчук та ін.), психологічному (І. Бех, Л. Вигоцький, О. Леонт'єв, В. Моляко та ін.), педагогічному (Н. Ветлугіна, Д. Кабалевський, Л. Коваль, Н. Миропольська, Г. Падалка, О. Рудницька та ін.) аспектах.

У сучасній музичній педагогіці накопичено багато наукових знань, дотичних до питань залучення дітей до музичного мистецтва. Особливості формування особистості у музично-естетичній діяльності вивчали В. Дряпіка, О. Лобова, Л. Масол, О. Олексюк, О. Ростовський, Л. Хлебникова, О. Щолокова та ін. Вони звертали увагу на педагогічні умови організації музично-виховного процесу в школі та методiku організації музично-творчої діяльності дітей різного віку.

Значна увага приділяється проблемі емоційної регуляції навчально-виховного процесу на уроках музики (Б. Асаф'єв, О. Апраксина, Н. Гродзенська, В. Шацька, Б. Яворський та ін.); використанню ігрових методів у навчанні й вихованні школярів (Ш. Амонашвілі, О. Савченко, Н. Харитоновна та ін.), дослідженню музичних здібностей, методів їх формування й розвитку в дітей (В. Верховинець, Л. Горюнова, К. Гофман, З. Кодай, М. Леонтович, К. Орф, К. Стеценко та ін.), самостійній навчальній музичній діяльності учнів під керівництвом учителя (Е. Абдулін, Д. Кабалевський, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.), розв'язанню завдань музичного виховання молодших школярів (Е. Печерська). Дослідження, присвячені питанням розвитку музичного мислення особистості (М. Арановський, І. Гринчук, А. Сохор), музичної пам'яті (О. Гостдінер), мелодичного слуху, творчої уяви, емоційності (С. Науменко), не вичерпують усіх питань, що постають сьогодні перед загальноосвітньою школою.

Мета статті – розглянути методiku музичного навчання і виховання учнів другого класу загальноосвітньої школи.

Виклад основного матеріалу. За своїми фізіологічним і психологічним розвитком другокласники мало відрізняються від першокласників. Вони так само нетерплячі, енергійні, метушливі, відчувають потребу в русі, мають обмежений обсяг уваги.

Учні другого класу відрізняються від першокласників тим, що це вже «досвідчений школяр», який звик до шкільного режиму, вимог на уроці, має більш розвинуте абстрактне мислення, тобто вміння аналізувати й узагальнювати явища й факти, а також відрізняються за рівнем свого розвитку та поведінки. Психологи стверджують, що учні в цьому віці розвиваються стрімко, можуть самостійно впоратися з багатьма завданнями.

Дитина активно розвивається й фізично: відбувається активний розвиток центральної нервової системи. Завдяки цьому дитина може довше утримувати увагу на одному занятті, більш скоординовано і чітко рухатися.

Набуті навички читання та засвоєння інших шкільних дисциплін сприяють розширенню світогляду, зокрема й музичного.

У другому класі закріплюються, поглиблюються і розширюються музичні знання, вміння і навички, набуті в першому класі. Але якщо в попередньому класі учні набували знань, умінь і навичок в основному в процесі гри, то в другому класі ця форма роботи поступово відходить на другий план, оскільки накопичений досвід робить процес музичного навчання більш свідомим. Учителю працює над розвитком умінь, що сприяють глибшому сприйманню й переживанню музичного змісту, його емоційності.

Музичний розвиток другокласника залежить від якості уроків музики у першому класі. Вони вміють уважно слухати музичні твори. На уроках музики вчитель продовжує працювати над сприйманням трьох типів музики – пісні, танцю, маршу та звертає увагу школярів на їх зв'язок з життям; навчає сприймати музичні образи у взаємозв'язку. Музичне виховання другокласників спрямоване на розвиток духовного світу кожного школяра і пов'язується з його загальним розвитком.

Зацікавити, захопити дітей музикою, ввести їх у світ добра й краси, допомогти відкрити в музиці животворне джерело людських почуттів і переживань, виховати здатність до активної різнобічної музичної діяльності, сформувати ціннісно-орієнтаційне ставлення до музичного мистецтва, сприяти розвитку творчих здібностей дітей – це ті головні завдання, які має вирішувати вчитель на уроках музики.

Уроки музики у другому класі вчитель проводить відповідно до програми, розрахованої на формування музичної культури дітей. Вона різноманітна й насичена, охоплює широке коло питань музичного виховання.

Програма з музики для другокласників (створена групою методистів під керівництвом О. Я. Ростовського) враховує надбання минулого року: учні вміють уважно слухати музичні твори, невеликі за обсягом та різні за характером, почали опановувати елементи музичної грамоти, мають уявлення про засоби музичної виразності (мелодію, акомпанемент, темп, динаміку тощо). Програма враховує вікові особливості дітей та вимоги до сучасного уроку і побудована за тематичним принципом.

Тема I семестру – «Три типи музики – пісня, танець, марш» уводить учнів у світ найпоширеніших жанрів музичного мистецтва. Учитель повинен підвести школярів до розуміння того, що пісня, танець і марш – основні сфери музичної образності, є основою класичної та сучасної симфонічної й камерної, вокальної та інструментальної музики. Він повинен пам'ятати, що три типи музики найпростіші та найдоступніші для дитячого сприймання. Тому треба розглядати кожен музичний твір, що прозвучить на уроці, не як конкретний дидактичний матеріал, а як один із зразків музики, що звучить навколо нас [3, с. 89].

Ця тема має виняткове значення у шкільному курсі музики, оскільки закладає фундамент музичного навчання учнів. По-перше, вона дає можливість пов'язати з музикою життєвий досвід дітей, до якого, звичайно, належить уявлення про пісні, танці, марші. По-друге, опора на ці первинні жанри, що виникли у трудовій, побутовій та обрядовій діяльності людини, сприяє осягненню змісту музики, дає змогу поєднати велике мистецтво з музичними заняттями у школі, забезпечити тісний зв'язок цих занять з повсякденним життям школярів. Виразні засоби й інтонаційні комплекси пісні, танцю й маршу настільки міцно входять до музичної свідомості, що легко розпізнаються й стають провідниками у світ музичної образності. «Трьома китами», на яких тримається музика, Д. Кабалевський назвав пісню, танець і марш.

Учні розглядають три типи музики як три характерні сфери музичної образності. Осягнувши своєрідні особливості кожного з типів музики, вони зможуть відчутти образний зміст складних синтетичних жанрів (опери, балету, симфонії, інструментального концерту), спираючись на сприймання пісенних, маршових або танцювальних інтонацій, що лежать в їх основі.

Друга тема першої чверті «Про що говорить музика» поглиблює уявлення учнів про зв'язок музики з життям, допомагає їм повніше пізнати внутрішній світ людини, відчутти красу навколишнього світу. На уроках учителю варто цілеспрямовано виховувати у школярів здатність сприймати музику як мистецтво [3, с. 89].

Музичні заняття у цій чверті мають підвести учнів до висновку, що музика виражає внутрішній світ людини (її настрій, емоції, почуття, думки), зображує різноманітні рухи людини, картини народного побуту, певні життєві події, картини природи тощо.

На першому уроці потрібно звернути увагу школярів на те, що найпоширеніші почуття дорослих і дітей – радість і сум. Ці почуття знайшли відображення у численних музичних творах: «Весела. Сумна» Л. Бетховена, «Веселий музикант» А. Філіпенка, «Козачок» український народний танець, «Дощик» В. Косенка, «Три подружки» Д. Кабалевського, «Перша втрата» Р. Шумана, «Гопак» український народний танець та інші [2].

Засвоєння нової теми – «Куди ведуть нас пісня, танець, марш» є продовженням теми першої чверті. Другокласники сприймають пісню, танець і марш на більш високому рівні, бо вони є провідниками у будь-який жанр музичного мистецтва. Школярі усвідомлюють виразні та зображальні можливості музики [3, с. 89].

Ознайомлення з творами оперного, балетного й симфонічного жанрів, пізнання їх особливостей сприяють накопиченню музично-слухового досвіду, необхідного для осягнення у наступній чверті різноманітних засобів музичної виразності, засвоєння часткових знань про голоси співаків та окремі інструменти симфонічного оркестру.

З перших уроків чверті потрібно, щоб учні зрозуміли, що той, хто навчився розрізняти в музиці пісню, танець і марш, може «увійти» до будь-якої «музичної країни» – опери, балету, симфонії, концерту.

Другий семестр починається з теми «Що таке музична мова». Тут пісня, танець і марш сприймаються на вищому рівні. Другокласники на основі набутих уявлень про різні елементи музичної мови повинні сприйняти й осягнути їхнє виразне значення.

Знання теми узагальнюють музичний і слуховий досвід другокласників і допомагають осмислити виразні особливості музичної мови та змісту музичних творів. Школярі вже з першого класу мають деякі уявлення про елементи музичної мови, вміють розрізняти жанрові ознаки пісні, танцю й маршу, знають про виразні та зображальні можливості музичного мистецтва. У другому класі постає

нове завдання – учні повинні сприйняти й осмислити виразне значення таких елементів музичної мови: мелодії, ритму, метру, ладу, темпу, гармонії та сприймати їх у взаємозв'язку й взаємозалежності.

Другокласники, сприймаючи музичні твори, повинні вслухатися в музичну мову, визначати своєрідність змісту музичних образів. Важлива роль на уроках музики відводиться аналізу музичних творів, у ході якого учні зіставляють і порівнюють різні музичні твори, музичні образи та пов'язують музику з різними життєвими ситуаціями. Учні повинні відчувати емоційний зміст музики і на доступному для них рівні пояснити, які засоби музичної виразності дозволяють їм віднести музичний твір до того чи іншого жанру музики (пісня, танець, марш) і з'ясувати, якими засобами композитор виразив певне життєве явище. Тому засвоєна тема підводить школярів до розкриття проблеми співвідношення у музиці змісту й форми. Вслухаючись у музичну мову різних творів, школярі роздумують над тим, чим зумовлена своєрідність їх змісту.

Усі знання, уміння й навички, виділені програмою з музики, другокласники засвоюють і розвивають на уроках під час таких видів діяльності: слухання музики, вокально-хорова робота, вивчення музичної грамоти, творча діяльність.

Музичне сприймання другокласників майже не відрізняється від сприймання першокласників. Відмінності пов'язані насамперед зі збільшенням життєвого й музичного досвіду дітей. До життєвого належить досвід мовний, моторний, емоційний, а також досвід зв'язку життєвих і музичних вражень. Музичний досвід набувається під час сприймання й осягнення музики, її виконання. Поглиблення сприймання у власне музичну сферу відбувається у дітей природним шляхом: від комплексного жанрово-ситуативного враження – до диференційованого сприймання музичних творів. Під час цілеспрямованого розвитку музичного сприймання учні набувають здатності до усвідомлення мелодизму музики, її ритмічної організації, емоційної узагальненості інтонаційного розвитку як найважливіших компонентів музичного мистецтва [4].

Навчити дітей слухати й розуміти музику – одне зі складних педагогічних завдань. Ознайомлюючи учнів із музичними творами, учитель враховує їхні вікові особливості, характер їхнього мислення, життєвий досвід. Молодші школярі мислять конкретно, образно, а тому треба так організувати навчальний процес, щоб виховувати в них музично-слухові уявлення, творчий напрям мислення та фантазію. Другокласники слухають різноманітні твори: українські народні танці «Козачок» і «Гопак», «Футбольний марш» М. Блантера, «Італійську польку» С. Рахманінова, «Три подружки» Д. Кабалевського, «Попутна» М. Глинки, «Танець маленьких лебедів» із балету «Лебедине озеро» П. Чайковського, «Вальс» із балету «Попелюшка» С. Прокоф'єва, «Перший концерт для фортепіано з оркестром» (фінал) П. Чайковського, «Весела. Сумна» Л. Бетховена та ін. Для слухання також пропонується велика кількість пісень, бо вокальна музика завдяки тексту найбільш дохідлива. Це здебільшого пісні календарного циклу: українські колядки та щедрівки у виконанні народних хорів України, українська народна пісня «Гречаники» та інші [2].

Музичний твір діти сприймають цілісно, вважає О. Ростовський, як єдиний музичний образ, не відрізняють власне музичні враження від вражень супутніх, не виокремлюють певні засоби виразності й не вміють визначати їхню роль у створенні музичного образу. Складнішу музику вони сприймають вибірково, вловлюючи в ній лише те, що їм ближче і доступніше, хоча й не завжди головніше у творі [3].

Твори для слухання подаються у виконанні вчителя та у грамзапису. Слухання проходить за такою схемою: вступне слово вчителя, власне слухання музичного твору, художньо-педагогічний аналіз та повторне слухання. Пояснення вчителя, бесіди з учнями мають бути короткими, яскравими, не підміняти собою звучання музики. Чим більша інформація вчителя відповідає змісту твору й чим активніше слухачі засвоюють її, тим глибші їхні естетичні переживання. Необхідно враховувати, що надмірна інформація послаблює переживання, гальмує естетичну реакцію на неї. Отже, обсяг інформації необхідно дозувати у часі. У бесіді з дітьми не варто використовувати відомості, які мало про що говорять або надмірно деталізовані.

Ознайомлюючи учнів з творами видатних композиторів, учитель коротко розповідає школярам про їхнє життя, цікаві епізоди з дитинства. Д. Кабалевський зазначав, що вчитель повинен не «переказувати» музику, а налаштовувати на її сприйняття.

Перед кожним прослуховуванням музичного твору вчитель обов'язково ставить завдання, щоб діти активно сприймали музику.

Аналіз музичного твору є невід'ємною частиною діяльності учнів на уроках музики та сприяє розширенню й збагаченню словникового запасу дітей. Він допомагає проникнути в зміст та складний світ художніх образів. Саме на етапі аналізу школярі набувають досвіду музично-творчої діяльності,

оволодівають знаннями, уміннями й навичками, необхідними для повноцінного естетичного сприймання музики.

Кожний проаналізований і сприйнятий музичний твір – це ще один крок у художньо-естетичному розвитку дітей, який наближає їх до оволодіння музичною культурою.

Аналіз музичного твору, який проводиться на уроці, є художньо-педагогічним. *Художнім* – тому, що аналізується твір мистецтва й цей аналіз випливає з його закономірностей, *педагогічним* – тому, що проводиться з урахуванням вікових особливостей дітей, їхнього музичного розвитку та завдань виховання. Успіх художньо-педагогічного аналізу музичних творів залежить від педагогічної майстерності вчителя, його музичної підготовки.

На основі художньо-педагогічного аналізу відбувається послідовне, систематичне прилучення школярів до музики, до розуміння ними її особливостей. При цьому кожен твір в уяві дітей має зберегти свою цілісність і змістовність. Досвід аналізу одного твору переноситься на інші, складніші твори, і це забезпечує розвиток музичної культури учнів.

Під час аналізу музичних творів велике значення має мовний досвід школярів. Діти часто відчують труднощі, добираючи потрібні слова для висловлення своїх вражень від музики. Їхні висловлювання нерідко зводяться до кількох визначень, що пояснюється збідненим лексичним запасом. У класі доцільно мати таблиці з емоційними характеристиками музики. Збагаченню лексики учнів сприятиме образна, виразна мова вчителя із застосуванням влучних епітетів і зворотів.

Для засвоєння та запам'ятовування музичних творів учнями їх треба систематично повторювати. Повторне слухання має на меті закріпити в пам'яті дітей музичний твір, музичні враження, поглибити їх сприйняття.

Учителю треба пам'ятати, що повторне прослуховування музичного твору може як поглиблювати, так і ослаблювати враження, тому кожне повторення потрібно ретельно готувати. Міцне запам'ятовування матеріалу можливе тоді, коли його повторюють відразу на даному чи наступному уроках. Учитель дає окремі завдання, що мають на меті виявити якість набутих знань, ступінь запам'ятовування та оцінного ставлення учнів до музики. Під час слухання музики вчитель може використовувати ілюстративний матеріал (твори образотворчого мистецтва, літератури, кіномистецтва).

У музичному розвитку другокласників важливе місце посідає вокально-хорова робота, що сприяє розвитку музичних здібностей, співацького голосу, мислення, мовлення, розширенню словникового запасу. Хоровий спів – це не лише правильне емоційне й виразне виконання пісень, а й водночас активне засвоєння особливостей музичного мистецтва. Увесь процес навчання співу повинен сприяти активному, зацікавленому й творчому ставленню учнів до музики. Хоровий спів, викликаючи у дітей яскраві емоції, впливає на естетичні й моральні почуття.

Правильний і красивий спів залежить від оволодіння учнями вокальними навичками (дихання, звукоутворення, дикція), які тісно пов'язані між собою. Якщо в попередньому класі закладалися лише основи співацької культури, то в другому класі вокально-хорові навички ускладнюються: відбувається подальше їх формування й удосконалення. Велику увагу вчитель музики звертає і на такі навички, як інтонування та ансамбль.

Важливою умовою розвитку навичок співу є співацька постава – правильне положення корпусу й голови, правильне відкривання рота під час співу, перша організуюча ланка колективного співу. Хоча другокласники пам'ятають, як треба сидіти й стояти під час співу, варто постійно звертати на це увагу, оскільки співацька постава виробляється у дітей поступово й вимагає постійної уваги вчителя.

Якість, сила й тривалість співу залежить від дихання. Учитель стежить, щоб учні робили спокійний і глибокий вдих (цьому допомагає відчуття вдихання аромату квітки). Ураховуючи невелику місткість легенів у дітей, учителю слід так продумати розподіл дихання у піснях і вправах, щоб учні не задихалися під час співу, а дихали спокійно й глибоко. Співацьке дихання формується лише у процесі співу, через звукове сприймання. Учителю не варто акцентувати увагу дітей на диханні, його потрібно виробляти у процесі навчання поступово. Другокласники звикли до диригентських жестів учителя й підкоряються їм [3, с. 90–91].

Звукоутворення пов'язане з вихованням наспівного протяжного звучання, бо учні другого класу часто переносять навички розмовної мови на спів, нерідко промовляючи текст пісні в її ритмі. Від чіткого вимовляння голосних і приголосних звуків залежить розвиток у голосі дзвінкості й рівності – важливих властивостей співацького голосу [1, с. 21].

Важливою умовою хорового звучання є інтонація – точне виконання звуків за висотою. В інтонаціях пісні найбільше виявляється її музичний зміст. Правильна інтонація залежить від

правильних музичних слухових уявлень. Тому вчитель повинен привчати школярів слухати себе і товаришів, а перед співом настроювати учнів на ладотональність пісні.

Учитель музики під час співу обов'язково стежить за злагодженістю хорового звучання щодо ритму (ритмічний ансамбль), темпу (темповий ансамбль), тембру (тембровий ансамбль), сили (динамічний ансамбль). Ці вокально-хорові навички засвоюються комплексно, і кожна з них удосконалюється під час розучування пісень і вокальних вправ.

Процес вивчення пісні проходить за умовно виділеними етапами (ознайомлення з піснею: вступне слово вчителя, показ пісні, бесіда після показу; розучування поетичного й музичного тексту; робота над технікою виконання; завершальна художня обробка).

Вступна бесіда повинна бути коротка, емоційна, образна. Учитель розповідає про композитора або історію написання пісні, читає поетичний текст.

Показувати пісню треба чітко, емоційно, без помилок. Чим більше пісня подобається дітям, тим охочіше й швидше вони будуть її розучувати, тим легше будуть переборювати труднощі. Багато залежить від того, як пісня буде показана вчителем. Якщо пісня виконується вчителем байдуже або невпевнено, то вона не справляє враження на дітей. Ця ж пісня, виконана вільно, виразно, впевнено, сприймається дітьми краще, подобається їм. Учителю слід пам'ятати, що діти, особливо молодшого віку, дуже схильні до наслідування й намагаються співати так, як показує вчитель. Перед показом пісні вчитель обов'язково ставить учням завдання (про що співається в пісні, відзначити ті місця, що найбільше сподобалися, звернути увагу на заспів і приспів). Учитель показує пісню всю, щоб у дітей склалося загальне враження від її змісту та характеру.

Після показу пісні вчитель допомагає визначити ідейно-естетичний зміст твору (аналіз музики та літературного тексту), з'ясувати значення деяких слів.

Другокласники пісню вчать окремими фразами, потім їх об'єднують. Встановлюють однаковість фраз та їх відмінність, спостерігають за ритмом, мелодичним рухом. Під час кожного повторення мелодії необхідно уточнювати завдання – для чого саме діти повторюють музичну фразу чи куплет. Повторюючи мелодію, бажано урізноманітнювати способи її виконання: співати всім класом, групами чи поодиночці, застосовувати рух під музику, дитячі музичні інструменти, наочність. Слова пісні вивчають разом із мелодією. Пісню вчать на кількох уроках і розучують її на слух. Пісні в швидкому темпі бажано вивчати в уповільненому темпі.

Завершальний етап роботи над піснею (закріплення) – це не механічне повторення, а дедалі більш досконале виконання пісні. Її співають від початку до кінця, поступово домагаються свободи виконання, художнього виконання.

Учитель підбиває підсумок – чого навчилися учні, співаючи пісню, повинен похвалити дітей. Обговорює з другокласниками, як краще виконати пісню, щоб вона сподобалась слухачам. Бажано, щоб учитель знайшов нову інформацію про твір, композитора, повідомив дітям те, що раніше не говорив.

Коли пісня вже вивчена, учитель перевіряє, як її засвоїв кожний учень. Тут варто вдатися до різних прийомів: один учень виконує заспів, а всі інші – приспів, окремі діти або групами співають один куплет тощо. Доцільний і так званий прийом «ланцюжка», коли кожен учень почергово співає послідовно одну музичну фразу. Мета цієї роботи – залучити до виконавської діяльності всіх учнів, виховати у них відповідальне ставлення до навчального предмета, забезпечити засвоєння програмового матеріалу всіма дітьми.

Працюючи над піснями й по співками, вчитель вирішує різноманітні завдання, спрямовані на розвиток музичного слуху, співацького голосу та музично-ритмічного чуття.

Співацькі можливості другокласників, хоча й збільшилися порівняно з минулим роком, все ж залишаються обмеженими: невеликий діапазон, сила звуку, дихання. У другому класі програма пропонує складніші пісні для співу, а для сольфеджування й розспівування – невеликі твори, переважно народні пісні. Це прості й мелодійні приклади, які подобаються дітям.

З другого класу вчитель музики починає підготовку школярів до двоголосного співу. Відомо, що основою двоголосся є наявність гармонічного слуху, розвиток якого починається ще з першого класу. Продовжується вироблення і навички розподілу слухової уваги. Для цього варто частіше використовувати співацькі вправи та пісні з супроводом, що не дублює мелодію. Другокласники вчаться виконувати ритмічне двоголосся з ускладненим ритмічним рисунком, що не дублює ритм пісні, вчаться виконувати такий ритмічний акомпанемент разом зі співом.

Велике значення надається співу без супроводу. Над цим умінням треба працювати систематично, починаючи з найпростіших поспівок.

Чимало пісень у другому класі пропонується для співу з ритмічним супроводом і

танцювальними рухами. Такий вид музичної діяльності набуває важливого значення, бо вокально-імпрізаційна творчість дітей сприяє розвитку їхнього музичного сприймання, діти вчаться оперувати музично-слуховими уявленнями, творчою уявою, розвивається творче вміння створювати щось нове на основі набутого музично-слухового досвіду.

Руки під музику можна включати в усі види діяльності на уроці та спрямовувати на засвоєння навчального матеріалу з музичної грамоти, хорового співу та слухання музики. Залежно від навчальної мети вчитель використовує на уроці ходьбу, танцювальні кроки, рухи рук, повороти корпусу тощо.

Вивчення музичної грамоти не є самоціллю, учні оволодівають нею під час різних форм музичної діяльності (розучування пісень та слухання музики).

За програмою учні другого класу ознайомлюються з основами нотного запису, тривалостями (чверть, восьма, половинна), паузами (чверть, восьма); поняттям про такт і тактову риску, дво- і тридольні розміри; вчаться розрізняти мажорний і мінорний лади, співати за нотами і за ручними знаками поспівки й пісні з використанням ступенів ЙО (I) – ЛЕ (II) – ВІ (III) – НА (IV) – ЗО (V) – РА (VI) – ТІ (VII); співати за абсолютною нотацією поспівки, які включають мажорний трихорд (I – II – III ступені) з плавним рухом мелодії та зі стрибком (I – III ступені, III – I ступені); відтворювати ритмічне двоголосся.

Оскільки сприймання музичного ритму тісно пов'язане з руховими реакціями, першими тривалостями, які засвоюють другокласники, будуть чверть і восьма. Саме вони асоціюються у дітей із звичними рухами – кроком і бігом. У більшості пісень для дітей використане саме це поєднання тривалостей [3, с. 93].

Творчі завдання, які використовує вчитель у різних видах діяльності з другокласниками, розвивають музичний слух, творчі здібності та фантазію дітей. У навчанні музичної грамоти можна використати такі види імпрізацій: ритмо-мелодичні у формі музичного діалогу, ритмодекламація тексту, ритмічні запитання й відповіді, складання мелодії на знайомі або власні тексти, підбір ритмічного акомпанементу до знайомих пісень та музичних творів. Другокласники можуть складати твори-мініатюри, в яких будуть описувати свої враження від почутої музики. Цікавим творчим завданням для учнів буде складання музичних казок. Такі види творчої роботи сприятимуть розвитку естетичної культури молодших школярів і їхньої творчої активності.

Музично-творча діяльність молодших школярів виявляється в імпрізації – особливому виді діяльності, коли діти щось створюють у процесі відповідної діяльності. Так, на уроках музики другокласники створюють нескладні пісенні мелодії, придумують прості мотиви, інсценують сюжети пісень, використовують метод пластичного інтонування музики, складають елементарні танці, створюють ігри-драматизації, темброво-ритмічні супроводи тощо. Музикальність дітей значною мірою визначається розвитком музичного слуху, під яким розуміється здатність до такого сприймання звучань, яке відповідає специфічним особливостям музики як особливого виду людської діяльності [1].

Розвитку творчих здібностей молодших школярів сприяє навчання гри на дитячих музичних інструментах. На музичних заняттях у другому класі програма рекомендує ввести гру на сопілці, яка сприятиме розвитку їхніх музичних здібностей, музичного слуху, сприятиме залученню школярів до активних і захопливих форм музикування.

У розвитку музичних здібностей учнів другого класу важливе значення має позаурочна й позашкільна музично-виховна робота. Вона тісно пов'язана зі шкільними уроками музики та сприяє накопиченню музичних вражень, які підкріплюються сприйманням музики у домашніх обставинах, на заняттях у гуртках художньої самодіяльності, дитячій музичній школі тощо. Другокласники повинні спілкуватися з музикою і за межами школи, а про свої враження розповідати на уроках. Можна використати таку форму домашнього завдання: слухати музику, де б вона не звучала, і свої враження передати у малюнку. Доцільно рекомендувати учням слухати й переглядати протягом тижня музичні радіо- та телепередачі.

Для уроків музики характерною є особлива емоційна атмосфера – це цілком природно, адже музика – мова почуттів: вона хвилює, викликає в дітей певні настрої й переживання. Одержані враження посилюються під впливом учителя, який передає свої почуття не тільки у виразному виконанні твору, а й у слові, міміці, жестах. Таким чином, концентруючи увагу учнів на звучанні музики та розвиваючи їхню увагу, вчитель допомагає дітям увійти у світ музики, музичних образів і яскраво відчувати їх виразність.

Висновок. Урок музики – основна форма використання всіх засобів музичного виховання молодших школярів у процесі формування їхньої духовної культури. Тільки у тому випадку, коли на уроці панує піднесена емоційна атмосфера, коли всі його розділи проникнуті елементами творчості,

відбувається формування активного, самостійного і творчого ставлення школярів до музики.

Молодший шкільний вік багатий на приховані можливості розвитку, які важливо своєчасно помітити та підтримати. Вдумливе ставлення до вікових особливостей, фізичного й психічного розвитку дітей дасть учителеві можливість цілеспрямовано здійснювати їхнє музичне навчання й виховання.

Список використаних джерел та літератури

1. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах / Е. П. Печерська. – К. : Либідь, 2001. – 272 с.
2. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Музика: 1–8 класи / Авт. кол. Р. Марченко, О. Ростовський, Л. Хлебникова. – К. : Шкільний світ, 2001. – 238 с.
3. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2000. – 216 с.
4. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання / О. Я. Ростовський. – К. : ІЗМН, 1997. – 248 с.

Валентина Васильевна Мишедченко,
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры педагогики и психологии
Глуховского национального
педагогического университета
имени Александра Довженко,
e-mail: v.mishedchenko@gmail.com

ОСОБЕННОСТИ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ ВТОРОГО КЛАССА ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье рассмотрена проблема музыкального обучения и воспитания учеников второго класса общеобразовательной школы. Проанализированы основные виды деятельности, которые должен осуществлять учитель на уроках музыки во втором классе: вокально-хоровая работа, изучение музыкальной грамоты, слушание музыки, творческая деятельность.

Ключевые слова: урок музыки, второклассники, программа по музыке, музыкальное обучение и воспитание, виды музыкальной деятельности.

Valentyna Mishedchenko,
Candidate of Pedagogical sciences,
Associate professor of Psychology
and Pedagogics department of
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv
National Pedagogical University,
e-mail: v.mishedchenko@gmail.com

FEATURES OF MUSICAL TRAINING AND UPBRINGING OF THE SECOND FORM PUPILS' AT COMPREHENSIVE SCHOOL

Introduction. *Music as art adopts a special place in the aesthetic education of the younger generation. Involving a child into music art through activities in its field, is one of the strongest influences on the development of a personality, on the development of his potential and practical activities. Musical art promotes the integral formation of a person: her inner life, outlook, moral and aesthetic attitude, needs and creative abilities.*

Purpose. *To examine the methods of the second form pupils' musical education*

Methods. *Analysis of psychological and pedagogical sources, own evaluation, generalization, systematization.*

Results. *The quality of music classes in the second form depends on a large extent on the musical development of junior pupils. The teacher should not seek to equalize the pupils' musical education, as this will inhibit the development of some children. The teacher must pay special attention to those children who are musically less gifted but as well contribute to the development of gifted children and set them individual tasks. Strictness to pupils according to their abilities is one of the conditions for the support of the weak pupils and prevention of «star disease» of musically gifted children.*

Originality. *To substantiate the essence of organizational and pedagogical methods and techniques that will influence on the second form pupils' of the comprehensive school musical and cultural development.*

Conclusion. *The younger school age is full of hidden opportunities of development, which are important to be noticed and supported by teacher. A thoughtful attitude to the children's age features, physical and mental development will give the opportunity to carry out their musical education purposefully.*

Key words: *a music lesson, pupils of the second form, a music program, music education and training, musical activities.*

References

1. Pechers`ka E. P. Uroky muzyky v pochatkovykh klasax / E. P. Pechers`ka. – K.: Lybid', 2001. – 272 s.
2. Programy dlya zagal'noosvitnikh navchal`nykh zakladiv. Muzyka: 1-8 klasy /Avt. kol. R.Marchenko, O.Rostovs`kyj, L.Khlebykova. – K.: Shkil`nyj svit, 2001. – 238 s.
3. Rostovs`kyj O. Ya. Metodyka vykladannya muzyky v pochatkovij shkoli / O. Ya. Rostovs`kyj. – Ternopil': Navchal`na knyga – Bogdan, 2000. – 216 s.
4. Rostovs`kyj O. Ya. Pedagogika muzychnogo sprejmannya / O. Ya. Rostovs`kyj. – K.: IZMN, 1997. – 248 s.

Отримано редакцією 10.01.2018 р.